

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-201-204

УДК 17.036.1:378.011.3

Ірина ПАРФЕНТЬЄВА

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри музичного мистецтва

Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХОРОВИХ ТВОРІВ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена проблемі інтерпретації хорових творів, як пріоритетного напрямку сучасного музикознавства. Розглядається теоретичне осмислення явища саме диригентсько-хорової інтерпретації, яка є специфічним різновидом загальної музичної інтерпретації, відбувається з помітним відставанням. Окреслюється процес інтерпретації хорового твору, що вимагає проходження таких етапів, як: виникнення художнього задуму, його формування, реалізація, перевірка і оцінка. Окремі положення загальної теорії музичної інтерпретації мають важливе значення для розуміння специфіки диригентської інтерпретації, а також для встановлення критеріїв індивідуального стилю диригента.

Ключові слова: інтерпретація, авторський задум, індивідуальний стиль диригента-хормейстера.

Культура виступає механізмом передачі узагальненого соціального досвіду в чуттєвій формі від минулих поколінь наступним. У цих умовах хоровий спів є транслятором багатовікового досвіду співацького мистецтва.

Наукове осмислення виконавської інтерпретації є одним з пріоритетних напрямків сучасного музикознавства. Поява ряду робіт вітчизняних і зарубіжних вчених [3], що охоплюють різні аспекти проблеми (зокрема, культурологічний, методологічний, соціально-культурний, філософсько-естетичний), свідчить про становлення загальної теорії виконавської інтерпретації, з розгалуженою системою понять і сформованим термінологічним апаратом. Теоретичне осмислення явища саме диригентсько-хорової інтерпретації, яка є специфічним різновидом загальної музичної інтерпретації, відбувається з помітним відставанням. Треба зауважити, що останнім часом має місце поступове узгодження практичного досвіду по окремих позиціях теорії виконавської інтерпретації, про що свідчить ряд наукових і методичних робіт диригентів, зокрема, Г.Ержемського [4], Р.Кофман [7], Г.Макаренко [8], В.Рожко [9] та інших. Однак, в цих дослідженнях розглянуто специфіку диригентської творчості в області інструментального мистецтва. Специфіка ж диригентської інтерпретації в умовах хорового виконавства ще не отримала належного теоретичного узагальнення. Метою статті є узгодження положень теорії загальної музичної інтерпретації зі специфікою мистецтва хорового співу, а також розробка методики аналізу індивідуального виконавського стилю диригента-хормейстера.

При виконанні хорових творів, які відносяться до тієї чи іншої культурно-історичної епохи, можна в якості однієї з провідних ознак виділити

функціональність, яка багато в чому визначатиме ті підходи, які треба вибирати при інтерпретації. Саме функціональність визначає організацію структури твору, його форму, певні часові орієнтири та звуковисотність. Е.Герцман визначає функціональність, що присутня в творах, які відносяться до різних часів, як систему взаємодії елементів, що становлять єдине ціле. «Поza функціональності немислима звукова організація як твір мистецтва ... до якої би епохи музичного розвитку не відносилися ті чи інші стилі, ті чи інші напрямки або навіть цілі художні цивілізації, – будь-яка музична організація завжди використовує функціонально спаяний матеріал. Звичайно, функціональність, укладає в одну систему типи зв'язків елементів, ніколи не залишається статичною. Вона змінюється, і всі історичні види функціональності індивідуальні» [2, 3]. Отже завданням сучасних виконавців є розгляд функціональності творів, які відносяться до різних епох.

Існує ряд досить протилежних уявлень про те, чи потрібна свобода інтерпретації творів, або головним є відтворення композиторського задуму. «Проблема інтерпретації музичного твору є однією з ключових в музичному виконавстві, вона стосується об'єктивно-суб'єктивних аспектів ступеня виявлення авторського композиторського задуму і ступеня свободи виконавської творчості. Частина педагогів і музикантів-виконавців наполягають на тому, що виконання твору має повністю відповідати задуму митця, інші дотримуються думки про свободу виконавської інтерпретації, зумовленої специфікою музичного мистецтва» [1, 101-102]. На нашу думку, виконання хорових творів є завданням, яке вимагає балансу між вірною подачею нотного тексту і важливою роллю творчого і дослідницького підходу для того, щоб вірно

відтворити авторський задум. Процес інтерпретації хорового твору вимагає проходження наступних етапів: виникнення художнього задуму, його формування, реалізація, перевірка і оцінка. Перший етап пов'язаний з тим, що згідно з наявним задумом здійснюється пошук тих ключових моментів, які б допомогли відтворити стиль епохи, стиль конкретного композитора, безпосередню ідею твору. Необхідним компонентом стає складання плану можливостей втілення обраних образів, тобто можна говорити, що основи для інтерпретаційної версії закладаються вже на цьому етапі. Важливим є етап, пов'язаний з розумінням художнього контексту, глибинних принципів, представлених у творі, наприклад розуміння сутності символіки, присутньої в ньому. Причому не варто применшувати значення саме такого аналізу, адже він може сприяти досить кардинальному переосмисленню твору. Л.Гаврілова зазначає: «Наступний етап інтерпретації – формування художнього задуму – пов'язаний переважно з інтелектуальною діяльністю виконавця, оскільки на цьому етапі відбувається музикознавче осмислення музичного твору, набуття знань про епоху створення музики (суспільно-історичні та естетичні передумови), стилістичні особливості основні ідеї, характер, образний зміст, принципи формування та ін., активна діяльність творчої уяви (образні асоціації, аналогії, брацнені до інших видів мистецтва)» [1, 103]. На етапі реалізації задуму відбувається репетиційний процес, в ході якого здійснюється вивчення музичного матеріалу, його відпрацювання, опрацювання деталей, що згодом призводить до концертного виступу, після якого необхідно проаналізувати його позитивні та негативні аспекти.

Окремі положення загальної теорії музичної інтерпретації мають важливе значення для розуміння специфіки диригентської інтерпретації, а також для встановлення критеріїв індивідуального стилю диригента. Чотири складові інтерпретації (суб'єкт, об'єкт, процес, результат) мають кожен свою специфіку в умовах хорового виконавства. Так, А. Котляревського [6] пропонує кілька етапів інтерпретаційного процесу. Це, зокрема: формування первинного уявлення про твір; встановлення зовнішнього, внутрішнього і цілісного змісту твору, створення його образу. Характеристика індивідуальних особливостей кожного з етапів є основою для створення моделі індивідуального виконавського стилю того чи іншого диригента.

В осмисленні індивідуального виконавського стилю диригента важливою є розробка поняття виконавської концепції твору, художньої цілісності твору і засобів створення такої цілісності. На основі мобільних ресурсів музичного тексту, його

варіативного потенціалу можливе створення інтерпретаційної версії твору, виконавської концепції. Аналіз роботи диригента з варіативним потенціалом музичного твору (динамікою, темпом, артикуляцією, фразування, агогіки, образною сферою) є важливою складовою індивідуального виконавського стилю диригента.

Безперечно, індивідуальний виконавський стиль диригента слід розглядати як специфічний прояв індивідуального виконавського стилю музиканта, дослідження якого становить вагомий частку загальної теорії музичної інтерпретації. Тому ряд положень теорії, зокрема, класичного і романтичного виконавського архетипу, з технічної, художньої та інтелектуальної складових виконавського стилю і т.п. – цілком справедливими по відношенню до виконавського стилю диригента-хормейстера.

Суб'єктом диригентської інтерпретації у хоровому виконавстві виступає, з одного боку, диригент, а з іншого – хоровий колектив. Тому суб'єкт інтерпретації буде комплексним.

Індивідуальність диригента-хормейстера виявляється в його творчому методі і індивідуальному виконавському стилі.

Творчий метод диригента – це сукупність світоглядних, розумових, психологічних, професійних особливостей та особистісних якостей, які визначають його підхід до творчості, в тому числі стиль спілкування з колективом, індивідуальний виконавський стиль, репертуарні пріоритети тощо. Складові творчого методу утворюють певну ієрархію, в якій розрізняються фундаментальні і похідні елементи. До фундаментальних складових належать світогляд, художнє мислення, психологічні, фізичні, психічні особливості, професійні та особистісні якості диригента. Від фундаментальних елементів залежать похідні – стиль спілкування з колективом і репертуарні пріоритети. Критерії відбору тих чи інших творів до репертуару музиканта-виконавця завжди пов'язані з його світоглядом, художнім смаком. Це ще більшою мірою стосується диригента-хормейстера, оскільки мова йде про хорові твори, де є вербальний текст, конкретизує зміст таких творів.

Незважаючи на унікальність індивідуального виконавського стилю кожного хорового диригента, можна встановити три основних типи виконавських стилів – раціоналістичний, емоційний і синтетичний. Раціоналістичний ти характеризується об'єктивізмом, точним розрахунком інтерпретації, логікою виконавської задуму, вмінням будувати з деталей монолітні конструкції. Для емоційного типу властиво домінування емоційного початку, артистична свобода, заснована на суб'єктивному відчутті, інтуїції, імпульсивності,

стихійності. Синтетичний тип характеризується глибиною, проникливістю виконання, емоційністю без стихійності, аргументованим, логічним суб'єктивізмом, продуманою імпровізацією і т.д. [5, 91].

Як зазначалося, в рівній мірі з диригентом-хормейстером інтерпретуючи суб'єктом в хоровому виконавстві виступає хоровий колектив. В умовах відносної стабільності виконавського складу, статусу хорового колективу, наявності традицій, існують і підтримуються в колективі і т.д., можна говорити про виконавський стиль, притаманний даному хору. Отже, можна виділити наступні фактори, що впливають на виконавський стиль хору: 1) об'єктивні характеристики хорового колективу: а) склад хору (кількість і якість співаків, їх вік, професійний статус, навички співу в хорі, особиста зацікавленість, відданість справі і т.д.) б) статус колективу – державний, самодіяльний, приватний т.д. (Від статусу залежать умови роботи в колективі, стабільність і масштаби фінансування, репетиційна база, наявність або відсутність державної або меценатської підтримки, кількість замовлень, інтенсивність концертної діяльності, публічність і т.п.); 2) репертуарна спрямованість колективу (традиції) – показник його художньо-естетичної позиції; 3) сукупний вплив індивідуальних виконавських стилів диригентів-хормейстерів, які працювали з колективом. Звідси, колективним виконавчим стилем можна вважати синтетичний вид традиції (виконавської, репертуарної, звуковий), що склалася історично і має чітко визначену національну приналежність. У ній – багатоскладовий інтерпретаційний «макет» певного кола творів, визначених репертуарної спрямованості колективу, спирається на особливий вид, деякий звуковий ідеал, що функціонує в колективному виконанні на основі взаємодії таких елементів хорової звучності, як лад, ансамбль, манера звуковидобування, динаміка, тембр хору і тому подібне.

У свою чергу, діє зворотний зв'язок – хоровий колектив з багатими традиціями стає свого роду художнім середовищем, виховує не тільки артистів хору, а й диригента.

Специфічним для хорового мистецтва є наявність в більшості творів двох текстів – музичного і

літературного. Об'єктом диригентської інтерпретації слід вважати синтетичний текст музичного твору, отримує назву авторський (первинний) текст хорового твору. У структурі тексту хорового твору розрізняються стабільні (інваріантні) і мобільні (варіативні) компоненти. До перших можна віднести, по аналогії з текстом інструментального твору, звуковисотність, метроритм і структуру. Специфічним компонентом хорового твору, також належить до стабільних, є вербальний текст. До варіативних компонентів хорового твору належать динаміка, агогика, темп, артикуляція, програма твору, авторські вербальні позначення, а також група специфічних хорових засобів (дикція, лад, частковий і загальний ансамбль і т.д.). Аналізуючи варіативний потенціал хорового твору, необхідно, таким чином, враховувати наявність літературного тексту – як і будь-яка інша програма музичного твору – конкретизує і звужує його зміст.

Специфіка процесу диригентської інтерпретації у хоровому виконавстві. Полягає у становленні художньої концепції твору, а також у трактуванні хору, його виражальних можливостей. У структурі процесу диригентської інтерпретації виділяються три стадії – аналізуюча, репетиційна і виконавська.

Результатом роботи диригента-інтерпретатора слід вважати виконавчий (вторинний) текст хорового твору, що існує в уявній (самостійна стадія), реальній (репетиційна стадія) і завершеній (концерт) формах.

Чотири компонента диригентської інтерпретації не існують окремо, проте тісно взаємодіють. Тому, розглядаючи будь-який з них, необхідно враховувати інші. Більш того, окремі складові диригентської інтерпретації виявляють себе за допомогою інших складових.

Подання про індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера складається з аналізу самостійної, репетиційної та концертної стадій процесу диригентської інтерпретації.

Запропонована методика систематизує дослідні дії по вивченню методів інтерпретації хорового твору.

Список використаних джерел

1. Гаврілова Л., Псарьова Л. Інтерпретація музичного твору: теоретичні аспекти // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць. – Вип. 3. – Слов'янськ, 2016. – С. 97–106., с. 101–102
2. Герцман Е. Античное музыкальное мышление. – Л.: Музыка, 1986. – 224 с., с. 3
3. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации (философский анализ). — Новосибирск: Наука, 1982. — 256 с.
4. Ержемский Г. Л. Психология дирижирования: некоторые вопросы исполнительства и творческого взаимодействия дирижера с музыкальным коллективом. — М.: Музыка, 1988. — 80 с.
5. Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения. — М.: Музыка, 1987. — 95 с., с.91
6. Котляревська О. І. Варіативний потенціал музичного твору: культурологічний аспект інтерпретації хорового твору: кандидата мистецтвознавства. — К., 1996. — 19 с.]

7. Кофман Р. І. Виховання диригента. Психологічні особливості. — К.: Муз. Україна, 1986. — 40 с.
8. Макаренко Г. Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри. — К.: Факт, 2005. — 328 с.
9. Рожок В. І. Стефан Турчак. — Харків: АРС, 1994. — 205 с.

References

1. Havrilova L., Psarova L. Interpretatsiya muzychnoho tvor: teoretychni aspekty // Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty: zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 3. – Slovyansk, 2016. – S. 97–106., s. 101–102
2. Hertsman E. Antychnoe muzykalnoe myshlenye. – L.: Muzyka, 1986. – 224 s., s. 3
3. Hurenko E. H. Problemy khudozhestvennoy ynterpretatsyy (fylosofskyy analiz). — Novosybyrsk: Nauka, 1982. — 256 s.
4. Erzhemskyy H. L. Psykholohyya dyryzhrovanyya: nekotorye voprosy yspolnytelstva y tvorcheskoho vzaymodeystvyva dyryzhera s muzykal'nym kollektivom. — M.: Muzyka, 1988. — 80 s.
5. Zhyvov V. Yspolnytel'skyy analiz khorovoho proyzedenyya. — M.: Muzyka, 1987. — 95 s., s.91
6. Kotlyarevskaya O. I. Variatyvnyy potentsial muzychnoho tvor: kulturolohichnyy aspekt interpreuvannya: avtoref. ... kandydata mystetstvoznavstva. — K., 1996. — 19 s.]
7. Kofman R. I. Vykhovannya dyryhenta. Psykholohichni osoblyvosti. — K.: Muz. Ukrayina, 1986. — 40 s.
8. Makarenko H. H. Tvorchist dyryhenta: estetyko-mystetstvoznachchi vymiry. — K.: Fakt, 2005. — 328 s.
9. Rozhok V. I. Stefan Turchak. — Kharkiv: ARS, 1994. — 205 s.

Ірина Парфентьева. Формирование компетенций интерпретации хоровых произведений в будущих учителей музыкального искусства

Статья посвящена проблеме интерпретации хоровых произведений, как приоритетного направления современного музыковедения. Рассматривается теоретическое осмысление явления именно дирижерско-хоровой интерпретации, которая является специфической разновидностью общей музыкальной интерпретации, происходит с заметным отставанием. Определяется как процесс интерпретации хорового произведения, требует прохождения таких этапов, как: возникновение художественного замысла, его формирование, реализация, проверка и оценка. Отдельные положения общей теории музыкальной интерпретации имеют важное значение для понимания специфики дирижерской интерпретации, а также для установления критериев индивидуального стиля дирижера.

Ключевые слова: интерпретация, авторский замысел, индивидуальный стиль дирижера-хормейстера.

Iryna Parfentjeva. The formation of competencies in the interpretation of choral works in future teachers of musical art

The article is devoted to the problem of interpretation of choral works as a priority direction of modern musicology. The theoretical comprehension of the phenomenon of conductor-choral interpretation, which is a specific kind of general musical interpretation, is considered, with a considerable lag. The specificity of the conductor's interpretation in the conditions of choral performance has not yet received the proper theoretical generalization. The purpose of the article is to harmonize the provisions of the theory of general musical interpretation with the specifics of the art of choral singing, as well as to develop a method of analysis of the individual performing style of conductor-choirmaster.

When performing choral works related to a particular cultural and historical era, it is possible to distinguish as one of the leading features functionality that will largely determine the approaches to be chosen when interpreting. Functionality itself determines the organization of the structure of a work, its shape, certain time frames and sound quality.

The process of interpretation of a choral work, which requires the passage of such stages as the emergence of an artistic concept, its formation, realization, verification and evaluation, is outlined. Certain provisions of the general theory of musical interpretation are important for understanding the specifics of the conductor's interpretation and for establishing the criteria for the individual style of the conductor. In our opinion, performing choral works is a task that requires a balance between the correct presentation of musical text and the important role of the creative and research approach in order to reproduce the author's idea correctly. The process of interpreting a choral work requires the following stages: the emergence of an artistic concept, its formation, implementation, verification and evaluation. Specificity of the process of conductor interpretation in choral performance. It consists in the formation of the artistic concept of the work, as well as in the interpretation of the choir, its expressive capabilities. There are three stages in the structure of the conductor interpretation process – analyzing, rehearsing and performing.

The result of the work of the conductor-interpreter should be considered the executive (secondary) text of the choral work that exists in the imaginary (independent stage), real (rehearsal stage) and completed (concert) forms.

The four components of conductor interpretation do not exist separately, but interact closely. Therefore, when considering any of them, it is necessary to consider others. Moreover, the individual components of a conductor's interpretation find themselves using other components.

The idea of the individual performance style of the conductor-choirmaster consists of the analysis of the independent, rehearsal and concert stages of the process of conductor interpretation.

The proposed technique systematizes experimental actions to study methods of interpretation of a choral work.

Keywords: interpretation, author's plan, individual style of conductor-choirmaster.